

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мокан В. І.

Виборчі технології розглядаються як сукупність дій суб'єкта політики, спрямованих на досягнення визначеної мети. Важливою характеристикою виборчих технологій є їхня ефективність як співвідношення отриманого результату до ресурсних витрат. Дослідження критеріїв ефективності виборчих технологій дасть можливість вдосконалити процес їх впровадження та оптимізувати їх ресурсне забезпечення.

Ключові слова: виборча технологія, ефективність дії, суб'єкт політики, ресурси виборчої кампанії, витрати, результат.

This article is dedicated to election technologies as a combination of political subject's activity, which aimed to reach determine target. Important characteristic of election technologies is their effectiveness as correlation of obtained results to the resources expenses. Researching the effectiveness of election technologies will give an opportunity to improve the process of their implementation and optimize their resources supply.

Keywords: election technology, effectiveness of activity, political subject, resources of election campaign, consumption, result.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Один із підходів до визначення політики базується на її органічному зв'язку із владою, на що вказував іще М. Вебер, говорячи про політику як прагнення до участі у владі або до здійснення впливу на розподіл влади між державами або між певними групами людей. В умовах боротьби за владу політичні актори використовують різноманітні методи та способи завоювання симпатій електорату, за допомогою якого вони отримують делеговані повноваження. Із вдосконаленням цих методів та способів на перший план вже виступає не «хто» або «що» (кандидат, політична партія), а «як», «яким чином» завойовувати цей електорат (політичні технології). З усього комплексу дій, які здійснюють кандидати і партії у процесі виборчих кампаній, особлива увага звертається на розробку та застосування виборчих технологій, на способи підвищення їх ефективності. За умов жорсткої конкуренції виборчі технології досить швидко

змінюються, тому важливо визначити головні тенденції таких видозмін, щоб передбачити результати їх дії в майбутньому та вдосконалити найдрібніші аспекти їх функціонування. Таким чином, дослідження проблеми ефективності виборчих технологій дасть змогу обґрунтувати найбільш дієві механізми завоювання електорального простору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за темою дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а також як загальнонаукові, так і спеціальні методи, найбільш ефективні для пізнання політичної сфери. Характеризуючи ступінь наукового розроблення проблеми, варто звернути увагу на наявність досліджень Л. Кочубей [3], О. Кудінова та Г. Шипілова [5], Д. Наріжного [7], В. Подшивалкіної [8]. Окремо слід відзначити праці М. Кошелюка [4] та М. Бучина [1]. Деяких аспектів застосування виборчих технологій та розуміння їх ефективності вже торкався автор, розглядаючи виборчі технології як обґрунтовану послідовність дій політичного суб'єкта і його команди під час виборчих кампаній, спрямовану на досягнення визначеної політичної мети.

Виділення невирішених раніше завдань. Спеціальні дослідження, в яких системно розглядається проблема ефективності виборчих технологій, відсутні. У працях науковців тлумачення ефективності методів впливу на електорат подається лише у контексті суміжної проблематики, як окремих предмет дослідження ефективності виборчих технологій не розглядається.

Формулювання цілей статті. Об'єктом дослідження є різноманітність виборчих технологій як науково обґрунтована послідовність дій політичного суб'єкта та його команди під час виборчих кампаній, що спрямована на досягнення визначеної політичної мети, предметом – ефективність виборчих технологій, як одна з найважливіших їхніх характеристик. *Мета статті* – з'ясування сутності ефективності виборчих технологій та їх оптимального ресурсного забезпечення.

Наукова новизна роботи полягає у системному аналізі поняття ефективності виборчих технологій як співвідношення результату впровадження технології до витрат ресурсів, що забезпечили досягнення цього результату.

Виклад основного матеріалу. Виборчі технології – порівняно нова наукова категорія, яка користується великою увагою з боку представників політичних наук та громадськості. Однак досі не дано чіткої відповіді на те, які ж саме технології є найбільш ефективними, які фактори впливають на їхню оптимізацію. Також у політичному дискурсі йдеться про застарілість деяких методів впливу на електорат та впровадження більш адекватних сьогоденню

виборчих технологій. Зростання конкуренції, вміння пропонувати кращі технології та результати при менших витратах, здатність максимально враховувати та відповідати суспільним запитам, вказують на необхідність розуміння проблеми ефективності виборчих технологій.

За словами української дослідниці Л. Кочубей, фахівці з політичних технологій не схильні розкривати реальні механізми і фактори, які визначають результати їх діяльності. Високий рівень конфіденційності, який дозволяє формувати і підтримувати міфи про високу ефективність виборчих технологій, забезпечує високі прибутки у сфері політичних послуг.

Однак робота фахівця-технолога не зводиться до реалізації простих технологічних схем. Кожна виборча кампанія має свою внутрішню логіку, якій притаманний індивідуальний, творчий зміст. Останнім часом спостерігається процес становлення виборчих технологій іншого гатунку. Технології попереднього покоління здебільшого мали справу з управлінням сприйняття інформації, що надходила до виборця. Сьогодні мова вже йде про формування «метатехнологій», пов'язаних з управлінням соціальними процесами загалом [4].

Звичайно, виборчі технології можуть застарівати, не бути адаптивними, некоректно застосовуватися. Втім, це не означає, що у такому разі апробовані технології зникають із арсеналу методів боротьби за електорат. Одним із ключових завдань виборчого технолога – постійно розвивати, створювати нові, більш витончені технології сильної дії. Основними вимогами до сучасних виборчих технологій є: оперативність, своєчасність, простота та доступність для виконавців, відкритість, ефективність.

Ефективність виступає однією з найважливіших характеристик виборчих технологій. Під цим поняттям розуміємо «співвідношення між позитивною віддачею від технології і витратами на її проектування, перевірку і впровадження, а також негативними наслідками від її реалізації. По суті, ефективність являє собою таку характеристику технології, що встановлює взаємозв'язок між цілями, результатами застосування технології і витратами на її реалізацію» [7, с. 74].

В. Матвієнко зауважує, що «ефективність – змінна соціального процесу, яка виражає його оцінку з погляду очікуваного результату. Якщо фактичний результат близький до очікуваного, значить, це ефективний процес; якщо цілком відповідає – можна говорити про оптимальний процес; якщо відповідає лише частково, то це процес малоефективний» [6, с. 69-70].

Варто зауважити, що від поняття «ефективність технологій» слід відрізнити поняття «ефект технологій». Ефект – це підсумок,

результат впровадження технології, тоді як ефективність характеризується співвідношенням ефекту до витрат ресурсів, що забезпечили одержання ефекту. Схематично формулу ефективності виборчих технологій можна зобразити так:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Результат}}{\text{Витрати на отримання результату}}$$

Стосовно виборчих технологій можна говорити про передбачувану і реальну ефективність. Перший вид ефективності ґрунтується на попередніх експертних оцінках результату і витрат, а другий – на аудиті, реальному підрахунку витрат та аналізі результату. Зазначимо, що соціальний прогрес базується на тому, щоб кожна наступна технологія була ефективніша за попередню, тобто результат, що досягається, був вищий за умови менших витрат.

Д. Наріжний вказує на існування парадоксів застосування виборчих технологій:

– парадокс масштабності полягає в тому, що будь-яка технологія розраховується на цілком визначені масштаби. Їх зміна відразу ж призводить до збільшення витрат. Нова технологія породжує значний опір середовища, що теж може спричинити збільшення витрат (на її впровадження, навчання і пропаганду виконавців);

– парадокс наукомісткості полягає в тому, що чим більшою мірою технологія спирається на науку, тим складніше її обслуговувати і впроваджувати;

– парадокс складності виражається в тому, що складні технології дозволяють задовольняти більш різноманітні і складні соціальні потреби, однак, відрізняючись зростаючою новизною, вони, як правило, нестійкі до деструктивних факторів середовища і погано адаптуються;

– парадокс ефективності полягає в тому, що ефективною можна вважати технологію, котра виконує «свої обов'язки» до тих пір, поки не з'явиться нова й ефективніша технологія. А в разі застарівання ця технологія повинна бути такою, щоб її можна було швидко «демонтувати» і замінити новою [7, с.74-75].

На думку Д. Наріжного, подолати ці парадокси можна, розробивши критерії оцінки ефективності технологій. Як приклад він наводить модель оцінки ефективності соціальної технології, розробленої Ю. П. Сурміним, згідно з якою зіставляються цілі та завдання соціальної технології з її ресурсами, а також порівнюються з отриманими результатами і досягнутим ефектом. При цьому виділяються дві лінії аналізу ефективності: зіставлення цілей і

завдань з результатами і зіставлення ресурсів з ефектом. Важливу роль в аналізі відіграє також зіставлення цілей і завдань з ресурсами і порівняння ефекту з результатом [7, с. 75].

Загалом, у більшості сфер людської діяльності вже визначені способи та методики оцінки їх ефективності, чого не можна однозначно сказати про виборчі технології. Це зумовлено тим, що сфера виборчих технологій є порівняно новою, а інтерес до ефективності технологій почав активно проявлятися лише останніми роками, коли їх застосування вийшло на більш професійний рівень, а безпосередні виконавці змушені відповідати за результати своєї праці.

О. П. Кудінов та Г. А. Шипілов, аналізуючи проблему ефективності виборчих технологій, називають кілька критеріїв, за якими може оцінюватися ефективність виборчих кампаній загалом [5]. Вони виокремлюють:

- оцінку ефективності по мірі досягнення поставленої мети. Кампанія вважається ефективною, якщо виконана поставлена мета. Вартість кампанії у цьому випадку до уваги не береться, оскільки головна ціль – перемога свого кандидата. Такий підхід значно обмежує аналіз ефективності проведеної виборчої кампанії, тому що повною мірою не розкриває переваги та недоліки застосовуваних виборчих технологій, рівень професійності команди кандидата, використані ресурси;

- оцінку результативності. Аналізуються усі результати кампанії, як основні, так і похідні (попередня розкрутка кандидата, підготовка команди, формування групи спонсорів, нейтралізація політичних конкурентів). Цей підхід дозволяє порівнювати кампанії однієї партії у різних округах, дати оцінку успішності обраної стратегії;

- оцінку вартості кампанії. Розрізняють вартість власне виборчої кампанії, тобто суму матеріальних, фінансових та інших використаних ресурсів, та «вартість перемоги», коли до вартості кампанії додається сукупність даних виборцям обіцянок та зобов'язань. Переважно «вартість перемоги» у кілька разів перевищує вартість самої кампанії;

- оцінку ефективності кампанії. Отримані результати порівнюються із відповідними затратами. Наприклад, використовуються показники вартості одного голосу, відданого за кандидата, вартість перемоги на конкретній виборчій дільниці, вартість підвищення явки виборців;

- оцінку за інтегральним показником. Найчастіше розробляються інтегральні системи оцінки виборчих кампаній, які включають усі попередньо названі критерії. Такий підхід вимагає залучення професійних експертів, але на практиці приносить велику користь [5, с.72-74].

На основі зазначених підходів О. П. Кудінов та Г. А. Шипілов роблять висновок, що далеко не завжди перемога на виборах визначається грошима. Грамотна робота команди, ефективні технології, що враховують особливості місцевого електорату, можуть призвести до бажаного політичного результату. Таким чином, оцінка ефективності кампанії – один з важливих елементів розробки теоретичних основ технологій виборів, що допомагають суб'єкту політики сформуванню переможної стратегії.

У свою чергу В. Подшивалкіна пропонує оцінювати технології з точки зору оптимальності способу досягнення поставленої мети і забезпечення визначених результатів. На її погляд, продуктивніше розглядати ефективність технологій на основі оціночних досліджень, які останнім часом активно розробляються у західній політичній науці. Перевага оціночного дослідження у тому, що воно може проводитися і на стадії розробки, і на стадії реалізації технології. З одного боку може визначатися актуальність розробки технології та ступінь її забезпечення ресурсами. З іншого – на етапі реалізації технології оцінювання направлене на виявлення та усунення її дефектів.

Дослідниця теж пропонує декілька моделей оцінки ефективності технології [8]. Цільова модель направлена на розгляд співвідношення самої технології із поставленими цілями, на ступінь їх реалізованості. Тут важливо підкреслити, що на основі аналітичних та експертних методів оцінюються самі технологічні процедури з точки зору їх адекватності до висунутих цілей. Ефективність технології тим вища, чим більше вона відповідає визначеним у ній цілям. Нецільове оціночне дослідження направлене на виявлення явних або латентних ефектів технології. Оцінка ефективності технології пов'язується зі складністю відбору найбільш очікуваних ефектів: з одного боку, поліморфність реальних ефектів для об'єкта, суб'єкта і самої технології як засобу, з іншого – відсутність адекватного валідного інструментарію для їх виміру [8, с. 119-120].

Ще одним методом оцінки ефективності технологій може слугувати зіставлення можливих рівнів діяльності: фактичного, коли аналізується що можна досягнути при наявних ресурсах без впровадження технологій, наявного – застосування конкретної технології за існуючих ресурсів, та потенційного, що передбачає розвиток використовуваних технологічних засобів і зняття обмежень технології. Також оціночним критерієм може виступати новизна результату, отриманого за допомогою впровадження технології.

Проаналізувавши зазначені моделі, В. Подшивалкіна підсумовує, що оцінка ефективності технологій визначається як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. До останніх вона відносить

індивідуальні особливості людей, задіяних у технології, рівень їхньої професійної підготовки [8, с.120].

Для ефективного використання виборчих технологій необхідною є наявність певних ресурсів, а також їх правильний розподіл. Мистецтво роботи фахівців з проведення виборчих кампаній якраз і полягає в тому, щоб за допомогою наявних ресурсів виробити переможну стратегію кампанії та підібрати найефективніші виборчі технології. Отже, розуміння сутності ресурсів суб'єктів виборчого процесу та способів оптимального їх використання протягом кампанії є важливою умовою отримання позитивного результату на виборах.

«Під ресурсами політичних технологій слід розуміти сукупність соціально-політичних, матеріальних, фінансово-економічних, інтелектуальних, адміністративно-управлінських, кадрових та інших засобів і можливостей (потенціалу), що забезпечують дієвість технології» [7, с. 79].

Автор дисертації на тему «Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні» М. А. Бучин подає таке визначення: «Під ресурсами виборчої кампанії, на нашу думку, слід розуміти всі засоби та можливості, якими володіє суб'єкт виборчого процесу і які він може використати для досягнення поставленої мети – перемоги на виборах» [1, с. 23].

У політичній науці здебільшого виділяють два види ресурсів виборчої кампанії: базові та похідні. Базові ресурси – це сам суб'єкт виборчого процесу (кандидат, партія), його команда, час та фінансова база. Вони є обов'язковими для ведення виборчої кампанії і виступають основою для появи похідних ресурсів. Залучення похідних ресурсів виборчої кампанії не є обов'язковим, але бажаним. До них відносять інформаційний ресурс, технологічний ресурс, організаційний ресурс, елітний ресурс та адміністративний ресурс. Практика останніх виборчих кампаній показує, що похідні ресурси набирають все більшої ваги, і в умовах зростання конкуренції на виборах мінімізуються шанси на перемогу тільки на основі базових ресурсів.

Ми не будемо детально зупинятися на розкритті усіх ресурсів виборчої кампанії. Особливу увагу слід приділити технологічному ресурсу, оскільки саме застосування виборчих технологій, на нашу думку, є найважливішою складовою успішної виборчої кампанії і серед перерахованих ресурсів становить для нас найбільший інтерес.

Вважається, що чим більше виборчих технологій є в арсеналі кандидата, тим реальніші його шанси перемогти. Така думка є правильною, але не завжди коректною. Безумовно, знання різноманітних виборчих технологій сприяє конструктивній побудові

стратегії ведення політичної боротьби, але цього недостатньо для 100-відсоткової перемоги. Важлива не кількість застосованих технологій, а їхня якість, тобто ефективність. Можна знайти приклади, коли на практиці кандидат здобував перемогу завдяки застосуванню однієї-двох виборчих технологій, тоді як суперники будували свої виборчі кампанії на десятках різноманітних технологій, які, однак, не враховували специфіку регіону, суспільних настроїв тощо.

Водночас, цінність технології полягає у тому, що за її допомогою комплексно поєднуються усі наявні для ведення кампанії ресурси. Російський науковець М. Грішин вдало зазначає: «Технологія об'єднує всі попередні ресурси в єдиний механізм, надає йому гнучкості і витонченості, зовнішнього вигляду і здатності творити дива» [2, с. 28].

Характеризуючи ресурсне забезпечення виборчої кампанії, М. Грішин кожний ресурс пов'язує з виборчими технологіями:

- ідеологічно – технологічний: у кожної партії простежується свій «фірмовий стиль» ведення виборчої кампанії. Чим радикальніша партія, тим більш експресивні виборчі технології;

- фінансовий – технологічний: використання виборчих технологій передбачає проведення досліджень, розробки стратегії, роботи над іміджем кандидата. Все це вимагає фінансового забезпечення, а також оплати праці спеціалістів у галузі виборчих технологій;

- організаційно-структурний – технологічний: більшість виборчих технологій ефективно спрацьовують за наявності організаційної структури. При підтримці організаційних структур технологи можуть посилювати ефект впливу на думку електорату;

- ЗМІ – технологічний: залежно від можливостей кандидата протягом кампанії широко використовується політична реклама, написання й розміщення матеріалів, цілеспрямованості яким надають маніпуляційні технології;

- електоральний – технологічний: усі виборчі технології направлені на прийняття виборцем рішення голосувати за вказаного кандидата. Виборці стають безпосередніми учасниками використання технологій;

- командний – технологічний: політтехнологи застосовують свої креативні, комунікаційні та організаційні здібності у будь-якому напрямку діяльності виборчої кампанії [2, с.18-28].

Найефективніші виборчі технології М. Грішин називає «ідеальними». За його словами, є п'ять факторів, які впливають на ефективність технологічного ресурсу:

- якщо за роботу береться досвідчений кваліфікований технолог;

- наявність результатів досліджень (технолог сам вибирає, які дослідження необхідно проводити);
- достатня матеріально-технічна і фінансова база;
- присутність хорошої команди виконавців;
- наявність часу [2, с.28-29].

Для ефективної побудови тактики і стратегії ведення політичної боротьби необхідний детальний аналіз як власних ресурсів, так і ресурсів суперників. У цьому сенсі доволі ефективним є зіставлення наявних ресурсів виборчої кампанії (як своїх, так і опонентів) із визначеним оптимальним набором ресурсів, який необхідний для перемоги на виборах. Таке порівнювання може показати «коефіцієнт конкурентоспроможності» кандидата, вказати на слабкі і сильні сторони конкурентів.

Висновки. Слід зауважити значущість оцінки ефективності виборчих технологій та їх ресурсного забезпечення як передумови вдалої побудови виборчої кампанії. Потреба у технологіях виникає тоді, коли управління соціальними процесами будується на виборі найбільш раціональних з точки зору ефективності дій. Практичне впровадження нових чи більш адаптованих технологій у політичну сферу повинно відбуватися лише після оцінки їх потенційних переваг, економності та ефективності. Наприклад, підвищення ефективності виборчих технологій на початковому етапі може вимагати збільшення витрат, однак у довгостроковій перспективі вартість їх забезпечення може знижуватися.

Ефективність технологій також пов'язана із термінами їх застосування. Очевидно, що технології багаторазового застосування краще піддаються адаптації чи видозміні та є економнішими за технології одноразового застосування.

Тиражованість та універсальність виборчих технологій виступають важливими характеристиками їх ефективності. Інакше кажучи: чим більш універсальна технологія, тим вона ефективніша.

Перспективи подальших розвідок. Нез'ясованими залишаються чинники ефективності виборчих технологій, а також їх теоретико-методологічне та науково-аналітичне забезпечення. Також проблемами подальших досліджень є виявлення специфіки застосування технологій під час вітчизняних виборчих кампаній, взаємозв'язок їх ефективності та ресурсного забезпечення.

1. Бучин М. А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / М. А. Бучин. – Л., 2006. – 196 с. **2.** Гришин Н. В. Основи проведення избирательных кампаний / Н. В. Гришин. – М.: РИП-холдинг, 2003. – 182 с. **3.** Кочубей Л. Выборчі технології: політологічний

аналіз (на прикладі виборчих кампаній в Україні) / Л. Кочубей. – К.: Юрид. думка, 2006. – 387 с. **4.** Кошелюк М. Е. Технологи политических выборов: [2-е изд., перераб. и доп.] / М. Е. Кошелюк. – СПб.: Питер, 2004. – 239 с. **5.** Кудинов О. П. Диалектика выборов / Кудинов О. П., Шипилов Г. А. – М.: ЗАО ПО «МАСТЕР», 1997. – 256 с. **6.** Матвієнко В. Я. Соціальні технології / В. Я. Матвієнко. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 446 с. **7.** Наріжний Д. Ю. Аналіз політичних технологій та особливостей їх застосування в транзитивному суспільстві: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Д. Ю. Наріжний. – Д., 2004. – 265 с. **8.** Подшивалкина В. И. Социальные технологии: проблемы методологии и практики / В. И. Подшивалкина. – Кишинев, 1997. – 352 с.

УДК 32.019.5

СИМВОЛІЧНИЙ ВИМІР ПОЛІТИКИ І ПОЛІТИЧНОЇ МОВИ

Нагорняк Т. Л.

Політичні процеси постмодерного суспільства досить мінливі й непередбачувані – вони залишаються у масовій свідомості у вигляді «символічного». Проходять виборчі кампанії та війни, зникають імперії та харизматичні особистості, але політична історія дбайливо зберігає офіційні та неофіційні емблеми політичних сил, державні та недержавні символи країн, знакові події та гасла, що успадковуються у часі та просторі.

Ключові слова: *символ, політична мова, знак, ідеологія.*

Political processes of postmodern society are very changeable and unpredictable – they remain in mass consciousness as something symbolic. Election campaigns and wars pass, empires and charismatic persons disappear, but political history carefully keeps official and non-official emblems of political powers, state and non-state symbols of the countries, memorable events and slogans being inherited in time and space.

Keywords: *symbol, political language, sign, ideology.*

Категорія «символ» має полідисциплінарну природу й багатомірність трактувань. Дослідженням символізації дійсності займаються мовознавці [10; 18; 19], психологи [4], філософи [6;7],